

Cum m-am împăcat cu Seneca sau despre dinamica continuă a luării în stăpânire. Recenzie de carte

ARTICLE HISTORY:

Received: 30.03.2025

Revised: 26.05.2025

Accepted: 30.05.2025

Available online: 09.07.2025

Vasile Cătălin BOBB

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca,
Centrul Universitar Nord din Baia Mare

catalinbobb@yahoo.com

 <https://orcid.org/0009-0000-6378-8526>

<https://doi.org/10.56177/eon.6.2.2025.art.14>

TITLE: “How I reconciled with Seneca or The Ongoing Dynamics of Mastering Oneself”

ABSTRACT: In the present text I attempt a critical reading of Dana Jalobeanu's book *The Spectacle of Philosophy. How do We Read the Letters of Seneca?*. It seems to me that Dana Jalobeanu is proposing a key concept to advance a new (if something new is still possible after two millennia of reading the letters of Seneca) interpretation. To my mind, *the ongoing dynamics of mastering oneself* qualifies or, better yet, fulfils the role.

KEYWORDS: Dana Jalobeanu, Seneca, the ongoing dynamics of mastering oneself, madness, wisdom.

REZUMAT: Prezentul text se dorește a fi o lectură critică a cărții *Spectacolul filozofiei. Cum citim scrisorile lui Seneca?* scrisă de Dana Jalobeanu. Mi se pare că Dana Jalobeanu propune un concept-cheie pentru a avansa o nouă interpretare (dacă mai este posibil ceva nou, după două milenii de lectură a scrisorilor lui Seneca). În opinia mea, *dinamica continuă a stăpânirii de sine* îndeplinește acest rol sau, mai bine zis, îl realizează.

CUVINTE-CHEIE: Dana Jalobeanu, Seneca, *dinamica continuă a stăpânirii de sine*, nebunie, înțelepciune.

„...mare parte din viața noastră se scurge făcând rău;
cea mai mare parte, nefăcând nimic;
toată viața, făcând altceva decât ar trebui”

Seneca

Într-un text cam scurt (poate prea scurt) decretam, fără nicio urmă de îndoială, imposibilitatea practicării filosofiei practice. Argumentam¹, cam intempestiv, folosindu-i pe Gadamer și Ricoeur, că nu există nicio metodologie (fie ea și hermeneutică) ce să ne poată oferi căi sau drumuri spre scopul stabilit de Aristotel *phronesis* -ului (capacitatea de a delibera corect în legătură cu ceea ce este bun și util pentru el -omul, n.m. - ,..., pentru atingerea unui mod de viață fericit) . Mi s-a părut, precum mi se pare și astăzi, că atunci când vine vorba despre „binele uman” singura soluție cât de cât acceptabilă nu poate fi decât cea kantiană – „și nu e nevoie de nicio știință și filosofie, spre a ști ce avem de făcut pentru a fi onești și buni, ba chiar înțelepți și virtuoși. S-ar putea chiar presupune cu anticipație că cunoașterea a ceea ce omul are obligația să facă, prin urmare și știe, este treaba fiecărui om, și a celui mai de

¹ Cum putem practica filosofia practică? – schiță asupra a două proiecte hermeneutice – în Vasile Cătălin Bobb, *Pharmakon. Frânturi de text* (Eikon, 2019), 78-84.

rând. Aici nu putem să nu admirăm cum judecata practică este cu mult superioară judecății teoretice în intelectul uman comun¹. Dar nu atât faptul că „judecata practică este treaba fiecărui om” este aici decisiv, ci faptul că filosofia (și știința) este inutilă. Inutilă, pentru că nu are nimic de spus. E greu de acceptat, dacă nu chiar imposibil, dictonul kantian conform căruia filosofia nu e de niciun folos când vine vorba despre „judecata practică” și numai pentru că până la (și după) Kant (și Kant însuși de asemenea) susțin contrariul. Filosofia, practica filosofică, are munți nesfârșiți de percepțe, proceduri, procedee etc. ce ne pot ordona viața. Ne arată ce, cum, cu cine, de ce urmându-i sfaturile viața noastră, biata noastră viață, ar avea numai de câștigat (în urma, de pe urma, sa). Și e limpede că primul care îți vine în minte, atunci când vine vorba despre filosofia practică, e Seneca.

Seneca cel care îi recomandă vehement, aproape în fiecare scrisoare, lui Lucilius retragerea în sine însuși. Cât de simplu pare a fi: „împăcarea, simplitatea, demnitatea, statornicia, echilibrul, puterea de a îndura, toate au ca temelie virtutea, cheazășie a unui spirit moral și de neclintit”². Dar dincolo de critica hegeliană³ (și a oricărui cititor atent ce nu poate să nu observe, nu atât grija excesivă față de sine însuși ci, mai degrabă, imposibila reclusiune absolută în tine însuși), conform căreia această permanentă retragere îl exclude pe celălalt (o altă conștiință), există în scrisoarea a 87-a o imagine ce, mi se pare, confirmă posibilitatea filosofiei practice. Lucius Annaneus Seneca așezat într-o trăsură de țară se „rușinează” și își reproșează, mai întâi, că e într-o trăsură ce pălește în față unor „trăsuri mai de soi” și, în al doilea rând, „roșește” la gândul că se rușinează de trăsura sa sărăcăcioasă⁴. În acest moment ce pare că spulberă (și multă vreme, pentru mine, a spulberat) orice posibilitatea a vreunei filosofii practice (cum !?, cum Seneca, maestrul virtuții, maestrul filosofiei practice, maestrul împăcării, simplității, demnității, statorniciei, echilibrului se poate simți jenat de sărăcăcioasa-i trăsură – e ca și cum ai spune că e suficient să-ți sclipească-n față, fulgurent, argintul și toate eforturile tale, agoniseala de-o viață, se prăbușesc) e, de fapt, locul în care orice filosofie practică poate să înceapă.

Și e meritul cărții Danei Jalobeanu că îl reabilitează pe Seneca (dacă mi-e permisă formula și dacă Seneca are nevoie să fie reabilitat). Și o face introducând un, dacă nu e prea mult, dublet conceptual pe care nu l-am sesizat, prea îndârjit fiind în căutarea unei practici filosofice statice, inițial: *dinamica continuă a luării în stăpânire*. Dinamica continuă nu e, precum îi spune și numele, stază. Nu *luare în stăpânire*⁵ – ca și cum la sfârșitul unui drum sau a unei munci cumplete pui mâna, făcându-l al tău, pentru totdeauna, pe scopul drumului sau al muncii. Ci știind (măcar cu coada ochiului) că mâine un alt drum, o altă muncă cumplită te așteaptă. Dinamica continuă a luării în stăpânire e, spus cu alte cuvinte, efort continuu de a prinde și de a te prinde pe tine însuși, măcar pentru o clipă, din vârtejul neconținut al „neburniei

¹ Immanuel Kant, *Critica rațiunii practice*, traducerea de Nicolae Bagdasar (Univers Enciclopedic, 2010), 215.

² Lucius Annaneus Seneca, *Epistole către Lucilius*, Vol. I., traducerea de Ioana Costa (Polirom, 2007), 210.

³ G.W.F. Hegel, *Fenomenologia spiritului*, traducerea de Virgil Bogdan (Univers Enciclopedic, 2000), 121-123.

⁴ Iată întregul fragment: “4. Trăsura în care mi-am găsit loc este una de țară, catircele arată că sunt viu doar pentru că se mișcă, iar catirgiul este desculț - nu pentru că este vară. Cu greu mă conving să nu ascund că trăsura aceasta este a mea: stăruie în mine o senzație jenată de rușine și ori de câte ori întâlnim un echipaj mai de soi, roșesc fără să vreau: aceasta este semnul că principiile pe care le prețuiesc și le elogiez nu-mi sunt încă solide și nezdruincate. Dacă cineva roșește din pricina unei trăsuri sărăcăcioase, se va fâli cu una elegantă. 5. Am făcut până acum puține progrese: încă nu îndrăznesc să-mi arăt deschis cumpătarea; încă sunt preocupat de ceea ce gândesc trecătorii.” Lucius Annaneus Seneca, *Epistole către Lucilius* Vol. II., traducerea de Ioana Costa (Polirom, 2008), 33.

⁵ „Seneca este, cred, în mod esențial un antidogmatic: pentru el filozofia este reflecție vie, mereu angajată, mereu pe drum” în Dana Jalobeanu, *Spectacolul filozofiei. Cum citim scrisorile lui Seneca?* (Humanitas, 2022), 17.

lumii” și al proprie-i nebuni. Și Dana Jalobeanu ne arată, cu asupra de măsură, în marginea lui Seneca, atât nebulia lumii cât și propria nebunie a fiecăruia dintre noi (voi reveni).

„Sfătuitoarea (în interpretarea de față, filosofia – nota mea) de care avem nevoie, (...), este cineva capabil să formuleze *percepta* care îmi pot redirecționa privirea (atenția) de la `vuietul și zarva imensă a rătăcirilor` către ceea ce contează cu adevărat: ordinea universală și legile naturii.”¹ Dar nu numai *percepta* ți-ar putea asigura, pe cât ar putea, redirecționarea privirii ci și, ne spune Dana Jalobeanu citindu-l pe Seneca, *decreta*. Numai că „jocul” dintre cele două (*percepta* e supusă istoriei, *decreta* e supusă naturii), suficient explicat de către Dana Jalobeanu, l-am citit în funcție de „vuietul și zarva imensă a rătăcirilor”. Pentru că, până la urmă, dincolo de subtile distincții și admirabile aranjări conceptuale, filosofia (cel puțin filosofia stoică și implicit Seneca) asta are în vedere: viața. Or viața lumii și a fiecăruia dintre noi deopotrivă e (și nu o știe, oare, oricine?) plină de „vuiet”, „zarvă” și „rătăcirii”. Aici mi se pare a fi optimismul exagerat al filosofiei lui Seneca împărtășit, de altfel, și de către Dana Jalobeanu, anume că vuietul, zarva și rătăcirea pot fi corectate, îndepărtate, îmblânzite prin exercițiul filosofic. Și această posibilă corectare, îndreptare, îmblânzire nu se datorează, exclusiv exercițiului filosofic (până la urmă, nu e decât un mijloc) ci asigurării date de ordinea universală și legile naturii. Încredințarea într-o ordine universală precum și în legile naturii înăuntrul căroră vuietul, zarva și rătăcirea sunt pe deplin absente e piatra de temelie a gândirii stoice și implicit a lui Seneca (și, de ce nu, și a Danei Jalobeanu). Or, de fapt, nimic nu ne garantează o astfel de stare (cum să o numesc?, impropriu, paradisiacă?) a lumii (natură) înainte de lume (om și implicit istorie). Am complicat, îmi dau prea bine seama, infinit lucrurile pentru a indica înspre optimismul exagerat specific gândirii stoice, aș vrea să revin la nebulia lumii și a noastră deopotrivă, citindu-le cu ochii Danei Jalobeanu.

Oare cum să încep? De unde să încep? Simplu: „... *suntem, toți, niște creaturi ipocrite* (subl.mei).”² Loc mai bun în a începe nu există: „primul pas pe drumul cunoașterii trebuie să fie un fel de demascare, o smulgere a măștii sociale sau intelectuale în spatele căreia ne ascundem (...) *monstruoasa natură umană* (subl.mei).”³ *Ipocrizia*⁴, semnul prim al nebuliei. „Precum gladiatorul care intră în arenă, omul (...) este, de fapt, sclav. Îl stăpânesc propriile pasiuni. Cu ele trebuie să lupte, iar bătălia împotriva lor are puține șanse.”⁵ *Pasiunile*, al doilea semn al nebuliei. „Zumzetul gândurilor și grijilor de care nu putem scăpa, de care nu ne putem desprinde, oricât am încerca să fugim.”⁶ *Gălăgia interioară*, al treilea semn al nebuliei. „Un taur se mulțumește cu o pășune de câteva iugăre; o singură pădure ajunge la mai mulți elefanți; pentru hrana unui om nu ajung pământul și marea.”⁷ Sau, cu vorbele Danei Jalobeanu, „(l)ăcomia omului nu este însă doar fizică, este generică; ea se întinde către tot

¹ Jalobeanu, *Spectacolul filozofiei*, 287.

² Jalobeanu, *Spectacolul filozofiei*, 29.

³ „O natură compozită în care există splendoarea rațiunii și bestialitatea instinctelor, scânteile de divinitate și tenebrele nopții. Seneca folosește embleme faimoase pentru a descrie această natură compozită a umanului: Hidra cea cu multe capete (113, 9), Scila cea cu chip frumos de fecioară și pântec de monștri lătrători (92, 9)”. *Ibidem*.

⁴ „Felul în care ne credem indispensabili, importanți, ocupați, prinși în activități care nu pot fi întrerupte, utili contemporanilor și posterității. Felul în care ne spunem că trăim pentru ceilalți, pentru cetate, pentru a duce la bun sfârșit o sarcină de seamă. Sau doar pentru a vedea ce ne mai aduce, în plus, ziua de mâine.” Jalobeanu, *Spectacolul filozofiei*, 214.

⁵ „Dacă ducem până la capăt comparația cu gladiatorul, concluzia e sumbră: nu avem, de fapt, nicio șansă”. Jalobeanu, *Spectacolul filozofiei*, 118.

⁶ Jalobeanu, *Spectacolul filozofiei*, 152.

⁷ Seneca apud Jalobeanu, *Spectacolul filozofiei*, 168.

ceea ce ne înconjoară”¹. *Robie a pântecelui*, al patrulea semn al nebuliei. *Iubirea de sine, lenea, (...), orgoliu*²... al cincilea, al șaselea, al șaptelea ... *poleială (zorzoane)*³... al optulea, al etc. etc. etc. În acest tăvălug al propriei nebuni (și al lumii deopotrivă) șansele noastre sunt, să o recunoaștem, precum ale gladiatorului, aproape inexistente.

Și cum să nu înțelegi, în acest marasm „lătrător”, optimismul (pe care l-am numit, poate prea repede, exagerat) ordinii universale clamat atât de Seneca cât și de Dana Jalobeanu? Cum să nu înțelegi că există, că trebuie să existe, „deplină armonie între vorbă, gând și faptă în toate împrejurările vieții”⁴. Cum să nu înțelegi că trebuie să devii, e obligatoriu să devii, „bun”, „desăvârșit”, „eliberat”, „autonom”⁵. Cum să nu-ți dorești înțelepciunea? Cum, în fine, ai putea refuza să fii „liber, fericit, suficient sieși, împăcat și senin”⁶. Filosofia, exercițiul filosofic, practica filosofică sunt chemate (dacă nu cumva chiar somate) să-ți arate cum să te „revendici”, cum să te „supraveghezi”, cum „să te iei în stăpânire”⁷. Să te iei în stăpânire, „dezideratul etic fundamental al filozofiei”, cum îl numește Dana Jalobeanu.

În încheiere, două lucruri mi se par decisive: dinamica continuă a luării în stăpânire și bucuria. Asupra primului nu mai insist (înțelepciunea nu e stază, nu e drum încheiat, nu e trofeu destinat vitrinei, ci efort continuu), al doilea ascunde în sine o complicație. Spirit analitic (mi se pare că aici e atât măreția cât și decăderea cărții *Spectacolul filozofiei*) Dana Jalobeanu repartizează cu o atenție desăvârșită ocurențele, registrele și referințele critice la adresa bucuriei (*gaudium*). Niciun derapaj interpretativ nu e vizibil. Nicio speculație nu e fără noimă. Lucrurile sunt, în această carte, pe deplin limpezi (uneori, sufocant de limpezi). Totuși, mi-aș lua libertatea să interpretez în exces, să derapez, să speculez în marginea bucuriei. Iată, întâi și în totalitate, fragmentul: „Seneca folosește tot felul de metafore pentru a ne explica despre ce este vorba în această bucurie care vine „din interior”, nu depinde în niciun fel de împrejurările vieții, este mereu legată de clipa prezentă și de conștientizarea punctului în care am ajuns în dezvoltarea noastră filozofică. Ne spune că e un fel de „înălțare a sufletului” sau, mai precis, că sufletul celui care se bucură este „înălțat peste toate” (*animus omnia erectus*), că este drept, încrezător (*fidens*) și activ. Ni se mai spune și că bucuria radiază din interior și influențează modul în care vedem lucrurile, precum și că, pentru cel care a găsit-o, bucuria este o sursă inepuizabilă, asemenea filoanelor de adâncime, mult mai bogate decât cele de suprafață. Dar și că e un lucru serios și sever – o posibilă referință, din nou, la faptul că mintea noastră, bucurându-se, nu e fluidă și nestatornică (ca atunci când alunecă de la o distracție la alta), ci se revarsă dintr-un prea-plin, că putem vorbi despre o densitate, poate chiar o soliditate (*solidum*) a bucuriei.”⁸

Bucuria despre care vorbește Seneca, și în marginea sa Dana Jalobeanu, nu cred, întâi de toate, că aparține „punctului în care am ajuns în dezvoltarea noastră filozofică”. Bucuria, „filonul de adâncime”, „prea-plinul care se revarsă” nu este, nu poate fi, exclusiv apanajul neîntreruptei munci filozofice. Ar fi un orgoliu prea mare (pe care, de altfel, cred, nici Seneca și nici Dana Jalobeanu nu-l împărtășesc) și ar exclude (de la o asemenea bucurie!?) porțiuni imense din noi (noi, oamenii care nu ne ocupăm cu filozofia). Apoi, în al doilea rând și în siajul primului rând, bucuria, „înălțarea sufletului” ce-l face pe om „spirit tensionat, atent,

¹ *Ibidem*.

² Jalobeanu, *Spectacolul filozofiei*, 259.

³ Jalobeanu, *Spectacolul filozofiei*, 350.

⁴ Jalobeanu, *Spectacolul filozofiei*, 79-80.

⁵ Jalobeanu, *Spectacolul filozofiei*, 115.

⁶ Jalobeanu, *Spectacolul filozofiei*, 56.

⁷ Jalobeanu, *Spectacolul filozofiei*, 48.

⁸ Jalobeanu, *Spectacolul filozofiei*, 87.

capabil de acțiune”¹ își are sursa, trebuie să și-o aibă, altundeva decât în continuul exercițiu filosofic. Poate că un aviator iscusit, un tâmplar desăvârșit, un etc. simte prea-plinul ce se revarsă în încordarea acută a muncii sale. Prea-plin ce-i oferă, apoi, șansa unei bune așezări în raport cu el însuși și cu ceilalți deopotrivă.

În fine, oricum ar sta lucrurile, ceea ce e cert e că avem prin cartea Danei Jalobeanu, *Spectacolul filozofiei. Cum citim scrisorile lui Seneca?*, o interpretare integrală, singura în cultura română, a scrisorilor lui Seneca. Și, poate mai important, căci actul lecturii e întotdeauna singular, m-a împăcat cu Seneca.

References:

- Bobb, Vasile Cătălin. *Pharmakon. Frânturi de text*. Eikon, 2019.
 Hegel, G.W.F. *Fenomenologia spiritului*. Univers Enciclopedic, 2000.
 Jalobeanu, Dana. *Spectacolul filozofiei. Cum citim scrisorile lui Seneca?*. Humanitas, 2022.
 Kant, Immanuel. *Critica rațiunii practice*. Univers Enciclopedic, 2010.
 Seneca, Lucius Annaneus. *Epistole către Lucilius Vol. II*. Polirom, 2008.
 Seneca, Lucius Annaneus. *Epistole către Lucilius, Vol. I*. Polirom, 2007.

BIONOTE:

VASILE CĂTĂLIN BOBB is associated professor at Technical University of Cluj-Napoca, North University Center in Baia Mare, Faculty of Letters. His academic interests are philosophical hermeneutics and practical philosophy. He is the author of the following books: *Hermeneutica și problema răului în filosofia lui Paul Ricoeur* (2015), *Pharmakon. Frânturi de text* (2019) and *Pălpări ale ființei. Mihai Șora și problema omului* (2024).

¹ Jalobeanu, *Spectacolul filozofiei*, 164.